

Prítomnosť a podoby etického myslenia v kázňových rozvrhoch Andreja Sládkoviča

Gabriela Mihalková

MIHALKOVÁ, G.: The presence and forms of ethical thinking in Andrej Sládkovič's sermon outlines

SLOVENSKÁ LITERATÚRA 68, 2021, No. 2, p. 109-122

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2021.68.2.3>

ORCID ID: 0000-0001-9278-951X

Key words: Andrej Sládkovič, sermon outlines, ethics, social-moral qualities

Religious writings, intimately linked to his occupation of protestant priest, are an integral part of Andrej Sládkovič's (1820 – 1872) oeuvre. They can be grouped into several genres, including religious reflective and occasional poetry, prayers, sermons and sermon outlines. Up until now, little attention has been paid to sermon outlines which he had been writing since 1847. This article analysed a selection of sermon outlines from the liturgical year 1850 – 1851. The analysis focused on their thematic features. These ranged from theological and dogmatic through occasional and ethical to moralising, formulated mainly from the position of the ethics of moral duty. Social-moral qualities as realised in the relationship of an individual towards another (specific) individual (in familial, marital or friendly context), and towards the human being in general as well as the society, world and humankind (in the form of social-moral qualities such as solidarity, help and charity) are central focal points of these texts.

Kľúčové slová: Andrej Sládkovič, kázňové rozvrhy, etika, sociálne mravné vlastnosti

Z tvorby Andreja Sládkoviča boli predmetom literárnovedných analýz predovšetkým básnické umelecké texty, náboženská spisba ostávala opomínaná – aj doterajšie vydania Sládkovičovych diel ju reflektovali len okrajovo alebo vôbec.¹ Zo Sládkovičovej žánrovo pestrej náboženskej spisby bola publikovaná zväčša len náboženská poézia. Jeho prozaické náboženské texty, ako sú kázne,² modlitby a kázňové rozvrhy, neboli do súborných vydaní ani výberov z diela zaradované.

Témou štúdie je náboženská tvorba A. Sládkoviča, konkrétne jeho kázňové rozvrhy, so sústredením sa na formulované etické posolstvá a sociálne mravné vlastnosti realizované vo vzťahoch človeka k jednotlivému (konkrétnemu) človeku a človeku vo všeobecnosti, k spoločenstvu, svetu a ľudstvu. Podkladom pre vymedzenie základných sociálnych etických tematických okruhov je uzavretý cyklus Sládkovičovych kázňových rozvrhov na cirkevný rok 1850 – 1851, od rozvrhu *Neděle I. adventní* po rozvrh *Neděle XXIII. po sv. Trojici* (Sládkovič 1924: 8-35).

Kázňové rozvrhy písal A. Sládkovič kontinuálne od roku 1847,³ no ostali dlho v rukopisnej podobe, vydávané boli až na začiatku 20. storočia, najprv v dobových periodikách a ďalšie neskôr knižne. V časopise *Evanjelický kazatel* (1912 – 1913) vyšli kázňové rozvrhy napísané od roku 1847 po rok 1850. Na časopisecké vydávanie nadviazalo knižné publikovanie rozvrhov,⁴ v roku 1924 Martin Braxatoris Sládkovičov edične pripravil zbierku „*Nevěsta Kristova*,“ *Nábožné modlitby na evanjelické perikopy a Kázňové rozvrhy*, ktorá obsahovala v prvej časti modlitby A. Sládkoviča a v druhej časti jeho kázňové rozvrhy z rokov 1850 – 1853.

Kázňové rozvrhy A. Sládkoviča neboli zatiaľ predmetom podrobnejšej analýzy, hoci ich existenciu, presnejšie existenciu tej časti, ktorá vyšla v knižnej podobe, spomínajú viacerí literárni historici. V krátkej poznámke ich uvádza Cyril Kraus v štúdiu o Sládkovičovej porevolučnej tvorbe: „Usilovne si pripravuje modlitby a kázňové rozvrhy, v ktorých miestami nájdeme narážku na dobové udalosti“ (Kraus 1958: 134). Ďalšie zmienky o rozvrhoch sú súčasťou bibliografických poznámok týkajúcich sa genézy a kompozičných súvislostí básne *Svatá*

---

1 Druhý zväzok vydania Sládkovičovho básnického diela z roku 1961 predstavil jeho náboženskú poéziu v piatom oddiele: *Žalm XLIV, Svatá neděle, Nový Jeruzalém, Biblí, péro, kříž, kalich, beránek, Zvony, Žalm XXI., Preobrazení* (Sládkovič 1961: 169-220). Vo výbere zo Sládkovičovho diela vydanom v roku 2014 časť *Kaplán* obsahovala: *Žalm XLIV, Žalm XXI, Žalm III, Zjev. Jana kap. VII a Svatá neděle* (Sládkovič 2014: 491-529). Zo Sládkovičovej náboženskej poézie by si zaslúžila podrobnejšiu analýzu napríklad reflexívna náboženská skladba *Svatá neděle* s prológom situovaným do času sobotného večera, keď sa všade rozhostí pokoj, do času prípravy na sviatočný nedeľný deň s dilemou, rozhodovaním, či ísť do chrámu, alebo sa oddávať svetským radostiam. Následná reflexia nedele básniky vyjadruje slávenie liturgie a poeticky rozvíja základné kresťanské modlitby Verím a Otče náš.

2 Rukopisné zbierky kázni A. Sládkoviča, konkrétne 31-stranový rukopis kázni (Slovenská národná knižnica v Martine, Literárny archív, osobný fond Andrej Sládkovič: Kázne. Sign. M 94 B 38), 32-stranový rukopis kázni z roku 1856 na Hrochoti rozdelený do dvoch zborníkov (Slovenská národná knižnica v Martine, Literárny archív, osobný fond Andrej Sládkovič: Dva zborníčky Sládkovičovych kázni. Sign. 19 B 91) a 80-stranový rukopis kázni z Radvane z rokov 1865 – 1866 v piatich zborníkoch (Slovenská národná knižnica v Martine, Literárny archív, osobný fond Andrej Sládkovič: Päť zborníkov kázni. Sign. 19 B 92) uchovával Literárny archív, rukopisy okrem prvého spomína aj Pavol Vongrej, podľa neho išlo o „108 kázni, 108 ss. 8°“ (Vongrej 1962: 9).

3 Kázňové rozvrhy začal A. Sládkovič tvoriť ako farár na Hrochoti, kam bol povolaný 23. mája 1847 a zotrval tam do 12. mája 1856, keď sa stal farárom v Radvani nad Hronom (Biliňska 2014: 723-724).

4 V časopise *Evanjelický kazatel* bol ako posledný publikovaný nedokončený rozvrh *Neděle XXII. po sv. Trojici* (Sládkovič 1913a: 64), práve týmto rozvrhom začína knižne vydaný súbor Sládkovičovych rozvrhov.

neděle publikovanej v dvoch výberoch zo Sládkovičovej tvorby.⁵ Editori výberov, C. Kraus (1961: 410-411) a Irena Bilińska (2014: 712-713), citujú zo Sládkovičovej korešpondencie, z listu adresovaného Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi z 29. januára 1862, kde Sládkovič rozvíja zámer publikovať básneň *Svatá neděle* spolu s ďalšími náboženskými textami a píše aj o kázňových rozvrhoch: „Ja mám teraz pod rukou dielo pre cirkev homileticko-asketické. Jadro jeho sú modlitby na všetky texty kázňové v roku, epištolicke i evanjelické. Pred každou modlitbou stáť má niekoľko kázňových predmetov s rozvrhom hlavných myšlienok v spôsobe exhorty kráľickej a s udaným číslom piesní, Zpěvníka“ textu primeraných“ (Kraus 1970: 136).

Zamyšľané dielo, ktorého súčasťou mali byť aj kázňové rozvrhy, ostalo nedokončené, čo sa mohlo spolu s oneskoreným a dvojakým (časopiseckým a knižným) spôsobom vydávania kázňových rozvrhov podpísať pod ich okrajové postavenie v doterajších analýzach autorovej tvorby.

Kázňové rozvrhy ako súčasť náboženskej komunikačnej sféry

Kázňové rozvrhy, nazývané tiež kázňové dispozície, osnovy, patria k náboženským žánrom⁶ viažucim sa na akt náboženskej komunikácie, konkrétne do okruhu katechetických žánrov,⁷ ktoré vzdelávajú v otázkach viery a náboženstva, jeho dejín, apologetiky a mravne vychovávajú. Kázňové rozvrhy sú žánrom s ustálenou kompozičnou štruktúrou, nemenné vo funkcii a cieľi, slúžia na vymedzenie dispozície nedelnej kázne. Tradícia v písaní kázňových rozvrhov prítomná medzi evanjelikmi aj katolíkmí pretrvávala celé 19. storočie⁸ a zostáva živou do 21. storočia (Midriak 2005), ide teda o pomerne rozšírený spôsob prípravy na homiletickú činnosť kazateľov. Pravidelné zápisy kázňových rozvrhov obsahujú spravidla nasledujúce záväzné časti: kalendárny údaj – situovanie rozvrhu v rámci cirkevného roka; textus

5 C. Kraus cituje poznámku Martina Braxatorisa sprevádzajúcu časopisecké vydanie básne *Svatá neděle* v *Cirkevných listoch* v roku 1899: „Báseň táto i sama v sebe môže sa považovať za celok, predsa však je ona len časťou väčšieho diela, ktoré malo mať nadpis: ‚Nevěsta Kristova, kniha pro domy Boží a domy naše‘, jehož rozvrh je nasledujúci: I. Svata neděle, II. Hodinka modlení (modlitby kázňové a rozvrhy kázni), III. čiastka mala obsahovať zrkadlo pravého kresťanského obcovania. No, i prišla nemoc a potom smrť, a dielo ostalo nedokončené“ (Braxatoris, cit. podľa Kraus 1961: 410-411).

6 Náboženský žáner možno charakterizovať ako „abstraktný model, ktorý vzniká zovšeobecnením tematických, funkčných, kompozičných, formálnych a jazykových vlastností a znakov príbuzných náboženských komunikátov používaných v náboženskej komunikácii a určených náboženskou komunikačnou kompetenciou“ (Zvalená 2011). K žánrom náboženskej komunikačnej sféry patrí kázeň, jej charakteristike sa venuje dlhodobo pozornosť z jazykovedného – stylistického hľadiska (pars pro toto Findra 2006: 129-135; Bieleková 2008: 96-100; Petříková 2010; Mihalková 2019a: 221-232, 2019b: 183-199), literárnohistorického (Gáfríková 1996: 32-43, 2006: 115-126, 2010; Brtáňová 2000: 37-76, 2017: 52-69; Hladký – Krasnovská 2006; Juríková 2017: 41-51; Brtáňová – Soukup 2019) aj z teologického hľadiska (zástupne Vrabec – Fabian 2001).

7 Jozef Mistrík v rámci náboženského štýlu rozlišuje žánre katechetické, vzdelávajúce a konfesijné, ktorými veriaci manifestujú svoje vierovyznanie, sú súčasťou obradov s množstvom mimojazykových prostriedkov (Mistrík 1991: 173-174). S Mistríkovým vymedzením osobitného náboženského štýlu (Mistrík 1991: 163-175) alebo sekundárnych štýlov ako biblický, liturgický, homiletický a kazateľský (Mistrík 1997: 542, 548) však nesúhlasí Ján Findra, ktorý vyslovuje presvedčenie, že na systémovej úrovni nemožno hovoriť o osobitnom náboženskom funkčnom jazykovom štýle, ale nespochybniteľná je úvaha o osobitnej náboženskej komunikačnej sfére (Findra 2006: 129-130).

8 Kázňové rozvrhy v 19. storočí vychádzali na Slovensku a v Čechách knižne (napríklad Stapf 1825; Havlíček 1870) aj časopisecky (napríklad anonymné rozvrhy v časopise *Cyrrill a Method*, roč. 14, 1864, č. 38, s. 300; č. 39, s. 309-310; č. 40, s. 318-319; č. 41, s. 326-327; č. 42, s. 333; č. 43, s. 340; č. 44, s. 340; č. 45, s. 357).

112 – biblický verš, ktorý je podkladom kázne; téma – ústredná idea kázne; partitio – osnova, tematické časti budúcej kázne, zvyčajne členené a v jednotlivých bodoch stručne vyjadrujúce obsah kázne.⁹ Na úrovni invariantného modelového pôdorysu kázňového rozvrhu možno hovoriť predovšetkým o záväznosti kompozičného členenia, ktoré je len málokedy modifikované napríklad spracúvanou tematikou, ďalej o uplatnení výkladového, zriedkavo rečníckeho postupu. Výkladový postup sa realizuje vo výbere, v hierarchizácii, v zviazanosti a v následnosti jednotlivých bodov rozvrhu, vytvorených na základe logického princípu, induktívno-deduktívneho prístupu¹⁰ a v objektívnom, často až gnómicom vyznení jednotlivých formulácií. Gnómicnosť posilňuje snaha o ekonómiu, jadrnosť, presnosť vyjadrenia, vyabstrahovanie podstaty v kázňovom rozvrhu. Len ojedinele sa v kázňovom rozvrhu presadí subjektívnosť, ktorú rozvrh preberá z rečníckej modelovej štruktúry žánru kázne (Findra 2006: 132), podobne ako názornosť, zreteľnosť, ozdobnosť, sugestívnosť a tiež persuzívnosť, presvedčivosť.

Kázňové rozvrhy A. Sládkoviča majú svoje špecifiká v kompozičnej, jazykovej aj štylistickej rovine. Z hľadiska kompozície predstavuje Sládkovičov kázňový rozvrh pomerne ustálený útvar pozostávajúci zo štyroch alebo z piatich častí (variabilná je prítomnosť alebo neprítomnosť úvodného slova): temporálna informácia, úvodné slovo, textus, propositio a partitio (téma a body kázne).

Príklad štruktúry kázňového rozvrhu A. Sládkoviča:

„Neděle II. postní.

Opatrnost založená na volení mezi dobrým a lepším: vzácne je tělo, ale vzácnější duch, vzácne hovado, ale vzácnější člověk.

Mat. 15, 21-28.

„Není slušné vzítí chleb dětem a vrci štěňatům.“

1. Dítky jsou nejznamenitější poklad člověka; největší čest od Boha rodičovství; nejdůležitější zásluha o člověčenstvo; nejvážnější povinnost i pro naše vlastní štěstí.

2. Zanedbávání dítek z příčin hospodářstva je hřích na vlastní krvi páchaný, loupež na pokolení lidském, nevďečnost proti Bohu, blud samému hospodářství škodný: -

Dopouštějí se ho obzvláště ti, kteří pro polní práce odtahují dítky od vyučování, pro opatrování statku odvázejí od chrámu, pro skupost zanedbávají opatření dítek; pro hospodářská zaměstnání opouštějí děti atd.“ (Sládkovič 1924: 17).

9 Jednotlivé časti kázňového rozvrhu vyplývajú z kompozície kázne, ktorá sa v čase menila. Od stredo-vekého členenia scholastickej kázne na časti Thema, Prothema et exordium, Realisatio thematis (divisio, distinctio, dilatatio) (Brtňánová 2000: 61) sa postupne v rámci troch základných častí kázne (úvodu, rozvinutia a záveru) uplatnilo ďalšie vnútorné členenie: na začiatku časti ako prooemium (všeobecný úvod), thema (téma kázne), textus (časť z perikopy, biblický verš), votum (obrátenie sa ku Kristovi, vzdych), úvod (exordium), partitio (osnova, rozdelenie, hlavný obsahový zámer kázne), v jadre, rozvinutí členenie na konáre a vetvy (divisio a subdivisio) alebo novšie na partitio a puncta (Brtňánová 2006: 140; Mihalková 2019a: 222-229), až po aktuálne kompozičné členenie kázne využívajúce časti ako kerygma, didaskália, parakléza a mystagógia (Vrabec - Fabian 2001: 112-151; Bieleková 2008: 97; Petříková 2010: 284-287).

10 Pre kázňový rozvrh platia podobné princípy ako pre tvorbu kázne, ktorej zámer je podľa J. Findru založený na induktívnom postupe, vyjasňovaní, sprievražňovaní východiskového biblického citátu, na druhej strane, v kázni sa môže uplatniť aj deduktívny postoj, lebo ide aj o praktické ukotvovanie téz, konkretizáciu zovšeobecňujúceho záveru, obidva logické postupy sa kombinujú (Findra 2006: 132).

Začiatok kázňového rozvrhu tvorí vždy temporálne situovanie v liturgickom roku. Potom spravidla nasleduje Sládkovičovo úvodné slovo krátko ohlasujúce obsah kázne prostredníctvom vety, citácie, otázky, hypotézy, paralely, mikroúvahy, ktoré môže niekedy až protirečivo¹¹ anticipovať tému pripravovanej kázne. Záväznou časťou kázňového rozvrhu je textus – v Sládkovičovom prípade ide o odkaz na celú perikopu, evanjeliové čítanie na príslušnú nedeľu alebo sviatok, ktoré tematicky niekedy viac,¹² inokedy menej súvisí s jednotlivými bodmi kázňového rozvrhu. Nasleduje graficky zvýraznená téma ako ústredná myšlienka, téza, ktorá bude ďalej analyzovaná, rozvíjaná, vysvetľovaná. Téma je formulovaná krátko, výstižne a má rôzne podoby: od rozsiahlejších vetných konštrukcií až po krátke jednoslovné vyjadrenie témy, ktoré sa však v cykle päťdesiatich deviatich kázňových rozvrhov z cirkevného roka 1850 – 1851 objavilo len raz,¹³ dvojslovná téma sa vyskytla štyrikrát, frekventovanejšie boli viacslovné formulácie. V Sládkovičových rozvrhoch sú zastúpené aj témy v podobe exklamácie¹⁴ alebo rečníckej otázky,¹⁵ biblického citátu,¹⁶ vety s elidovaným sponovým slovesom majúce charakter gnómy či príslovia.¹⁷ Okrem objektívneho, neutrálneho vyjadrenia používa Sládkovič aj expresívnejšie, subjektívnejšie, modálne zafarbené formulácie témy, deikticky orientované na adresáta priamo¹⁸ alebo prostredníctvom inkluzívneho my,¹⁹ zaujímavo vyjadrené biblické či životné múdrosti, empirické skúsenosti aj v neočakávaných, až protirečivých spojeniach, napríklad: „Naše šťastie v tom, že to, čo milujeme, časom a na čas odchádza od nás“ (Sládkovič 1924: 21). Výrazová pestrosť, ale aj významová nápaditosť tém naznačujú, že kázňové rozvrhy A. Sládkoviča netreba pokladať len za pragmatickú súčasť jeho povolania, iba za formálnu

11 Kázňový rozvrh *Neděle II. adventní* môže byť príkladom významového napätia medzi Sládkovičovým úvodným slovom („Půvěřčivý obyčej z úkazů nebeských předpovídáti budoucnost“) a témou kázne („Naše svědomí nejistější prorok naší budoucnosti“) (Sládkovič 1924: 8). Do opozície sa kladie astrologický a náboženský pohľad na budúcnosť, Sládkovič pracuje s účinnou tenziou medzi tézou (úvodné slovo) a antitézou (téma).

12 Kázňový rozvrh *Neděle II. po Třech Králech* je príkladom úzkeho tematického naviazania úvodného slova („Mezi rodnými svazky manželství nejdůležitější, nejkrásnější“) na text perikopy (Ján 2, 1-11) o svadbe v Káne Galilejskej (Sládkovič 1924: 13). Sládkovičov výber témy tu korešponduje s dominantnou tematikou nedeľných postíl pobielohorského obdobia tak, ako ich určil M. Sládek (2019: 114-115). Napriek veľkému časovému odstupe Sládkovičových rozvrhov od postíl sa určitá obsahová podobnosť objavuje aj v ďalších siedmich prípadoch: *Neděle Masopůst, Neděle I. postní, Slavnost Velikonoční, Neděle II. po Veliké noci, Neděle XI. po sv. Trojici, Neděle XIII. po sv. Trojici, Neděle XXI. po sv. Trojici* (Sládkovič 1924: 15-34), čo by mohlo naznačovať istú tradičnosť, tematickú konštantnosť v kázňových reflexiách perikop, no väčšina Sládkovičových tém, aj v prípade rovnakej perikopy s postilami, je odlišná.

13 „Účastnost“ (Sládkovič 1924: 28).

14 „Proměn života nebojte se!“ alebo „Proč se vzpíráme proti pravdě!“ (Sládkovič 1924: 15, 18).

15 „Proč se bojíte?“, „Marné naděje, aneb Proč Bůh naše úfání vždy nevyplní?“ alebo „Kdo je náš bližní?“ (Sládkovič 1924: 13, 20, 29).

16 Témou kázňového rozvrhu *Neděle II. postní* je jeden verš z perikopy Mat. 15, 21-28: „Není slušné vzíti chleba dětem a vrci štěňatům“ (Sládkovič 1924: 17).

17 Napríklad: „Z mála mnoho u Boha“, „Jeden hřích otec druhého“ (Sládkovič 1924: 18, 27).

18 „Zvěstují vám“, „se bojte“, „nebojte se“ (Sládkovič 1924: 10, 14, 15).

19 Deiktické prostriedky, ukazujúce inkluzívne na autora kázňového rozvrhu aj na príjemcu, sa vyskytujú v slovesných a zámenných tvaroch ako „Pripravujeme“, „naše svědomí [...] naši budoucnosti“, „našich shromažďování“, „my [...] máme [...] o losů našem“, „nám“, „naše dobré úmysly“, „se vzpíráme“, „naše úfání“, „Naše štěstí [...] milujeme [...] od nás“, „Naši obec“, „Očekávání naše“, „Obcování naše“, „naš bližní“, „Naše péče“, „naši mládeže“, „duši našich“, „nás“, „nad námi“ (Sládkovič 1924: 8-34).

114 prípravu kázne, ale možno o nich uvažovať ako o plnohodnotnej súčasti jeho tvorby so schopnosťou presvedčivo vypovedať o jeho etike a myšlienkovom svete.

Poslednou, najviac rozvinutou, zvyčajne ďalej vnútorne členenou časťou kázňového rozvrhu je *partitio*, prostredníctvom jednotlivých bodov naznačený obsah kázne. Sládkovič delí zamýšľaný obsah kázne v rozvrhoch do niekoľkých bodov: dvoch (dvanásťkrát), štyroch (šesťkrát) či až piatich (v jednom prípade), no najčastejšie využíva trojbodové členenie (štyridsaťkrát), ktorým odkazuje na biblickú symboliku čísla tri (tri osoby Božej Trojice, vzkriesenie Krista na tretí deň).

Sládkovičove kázňové rozvrhy sú premyslenými, logicky usporiadanými, stylisticky nápadito riešenými osnovami, konceptmi s pevne danou kompozičnou štruktúrou. Hoci rozsahovo predstavujú skôr kratšie texty, realizujú sa ako ucelené myšlienkové celky. Sládkovič nevyužíva v stredoveku obľúbený prístup rozvíjania perikopy formou homílie, keď sa text perikopy vysvetľuje verš po verši, v rozvrhoch mu nejde vždy ani o súlad s celkovým zmyslom perikopy, často vychádza len z jednej jej témy, ktorú rozvíja s cieľom nielen katecheticky vzdelávať adresáta kázne, ale predovšetkým mravne ho kultivovať.

Tematické okruhy prítomné v kázňových rozvrhoch Andreja Sládkoviča

A. Sládkovič naplňal kázňové rozvrhy rôznorodým obsahom. Časť z nich vysvetľuje katechetickú problematiku, iné sa venujú biblickým udalostiam a postavám, životu cirkvi a sviatenu sviatkov. Ďalšia časť sa zameriava na svetskú tematiku, výchovu detí a mládeže, otázky manželstva, sociálneho postavenia človeka, no najčastejšie ide o prestupovanie tém náboženských a svetských, transcendentných a empirických, večných a pozemských. Biblická udalosť sa pre neho stáva inšpiráciou k uvažovaniu o svetských témach, napríklad: „Skrze narození Krista Pána obnovil se celý život lidský k dokonalejšímu způsobu: láska bližních, manželství, věda a umění, poznání Boha a světa atd.“ (Sládkovič 1924: 11). Pre Sládkoviča sú podnetné nielen biblické udalosti, ale aj cirkevné, napríklad výročie reformácie predstavuje príležitosť na pripomenutie kréda evanjelického ducha, zdôrazňujúceho hodnoty slobody a pokroku:²⁰ „Duch evanjelictva je milování svobody a ustavičného pokroku a poznávání Boha skrze písma svatá“ (Sládkovič 1924: 33). Regionálne významná cirkevná udalosť, akou bola pamiatka posvätenia chrámu, iniciovala uvažovanie o jej dosahu na ľudskú dušu. Sládkovič píše o posvätení duše v troch rovinách: v prvom rade posvätenie duše v samote vytvárajúcej priestor na nadviazanie vzťahu s Bohom, ale aj v priestore rodinných vzťahov prostredníctvom sviatosti manželstva a napokon v prírodnej rovine, na poli, na cestách, kde ide o posväcovanie duše prácou. Ďalší kázňový rozvrh venovaný rovnakej udalosti posvätenia chrámu pripomína, že nejde len o deň radosti, ale tiež deň kajúcnosti pre opustenosť a zanedbanosť chrámu, preto nezaslúženú Božiu milosť možno len trpezlivo očakávať, čo Sládkovič približuje aj prostredníctvom svetskej empirie, argumentuje kumulovaním prísloví a biblických citátov: „„Co se vleče, neuteče – dokud dozřeje, visí jablko – nechtež ať koukol se pšenici roste až do času žně. Mladost hřeší, staroba trpí. „Nemýlte se, Bůh nebude posmíván. Jako

20 K téme pokroku sa Sládkovič vracia aj v rozvrhu „Pokrok jest zákon veškerého života, hlavní zásada evanjelictva“ (Sládkovič 1924: 26), kde pokrok spája s prehlbovaním spravodlivosti.

kdo rozsívá, tak bude i žítí“ (Sládkovič 1924: 34). Prestupovanie náboženského a svetského sa v Sládkovičových rozvrhoch deje neustále, obojsmerne, svetské má dosah na náboženský život a opačne, transcendentné ovplyvňuje život človeka.

Svetskú tematiku možno v jeho rozvrhoch členiť do troch základných okruhov. Prvý sa týka vzťahu človeka k sebe samému, jeho vlastností, cností a necností, druhý sleduje vzťah človeka k blízkym ľuďom a posledný, tretí okruh pojednáva o vzťahu človeka k spoločenstvu, spoločenským otázkam. Ku kľúčovým tematickým oblastiam Sládkovičových kázňových rozvrhov patrí oblasť mravov. Vo všeobecnosti, mravné vlastnosti človeka sa rozdeľujú na osobné a sociálne, presnejšie na osobné mravné vlastnosti so vzťahom človeka k sebe samému, k práci a k svojim povinnostiam, k životnej filozofii, k Bohu a sociálne mravné vlastnosti realizované na úrovni vzťahu človeka k jednotlivému (konkrétne) človeku alebo človeku vo všeobecnosti (altruizmus, tolerantnosť, solidarita), svetu a ľudstvu (veľkodušnosť, milosrdenstvo, obetavosť) (Klimeková – Čížmáriková 2015: 55). Zo širokého registra tém spracovaných v Sládkovičových kázňových rozvrhoch sa sústreďujem na témy týkajúce sa etiky vzťahu človeka k iným ľuďom, ktorú prezentoval v rozvrhoch v intímnejšej polohe (manželské, rodičovské, rodinné vzťahy) a v spoločenskej podobe, teda na úrovni vzťahu človeka k spoločenstvu všeobecne alebo profesijne, konfesiónálne či sociálne vymedzenému spoločenstvu.

Téma sociálnych mravných vlastností vo vzťahu človeka k inému konkrétnemu človeku

Sociálne mravné vlastnosti vo vzťahu človeka ku konkrétnemu človeku sa objavujú predovšetkým v kázňových rozvrhoch s tematikou manželstva a rodiny. V rámci rodinných vzťahov kladie Sládkovič na najvyššie miesto manželský vzťah: „Mezi rodinnými svazky manželství nejdůležitější, nejkrásnější“ (Sládkovič 1924: 13). Citát pochádza z kázňového rozvrhu *Neděle II. po Třech Králech*, ktorý je celý venovaný problematike manželstva. Sládkovič tu formuluje podmienky vydareného manželstva a vychádza z pozícií determinalistu. Prvou podmienkou vydareného manželstva je totiž bezúhonný život rodičov, keďže Boh trestá hriechy rodičov na deťoch. Druhou podmienkou je mravné správanie mladých ľudí, najprv sa dotýka vnútornej mravnosti jednotlivca, synekdochou vyslovuje požiadavku panenstva, potom celkom pragmaticky upozorňuje aj na potrebné nadobudnutie zručností, schopností viesť domácnosť a vystríha pred nevhodným správaním mladých v spoločnosti: „2. Rozumné a pořádné spravování se mladenců a pannen. Čistá ruka, čisté svědomí ku přísaze před oltář! Potřebná cnost a známost k vedení domácnosti! Noční bludářstvo mládenců, neslušné zábavy děvčat“ (Sládkovič 1924: 13). V poslednom, treťom bode rozvrhu sa vyjadruje k problematike výberu životného partnera, uprednostňuje mravnú krásu pred výzorom a bohatstvom, náklonnosť mladých pred výberom rodičov, pričom zjavne vychádza aj z vlastnej životnej skúsenosti: „3. Opatrné a rozumné volení stran manželských. Víc ohledu na srdce jako na tvář, víc na šlechtnost jako na bohatství, víc na mateřinské cnosti jako na hospodářské; víc náklonnosti mladoženichů jako rada rodičovská“ (Sládkovič 1924: 13). Vo vzťahu k uzatváraniu manželského zväzku formuluje zásady, ktoré majú viac pragmatický, svetský charakter než náboženský. Nezaoberá sa sviatostným rozmerom manželstva.

Okrem manželstva venuje osobitný kázňový rozvrh aj výchove detí. V rozvrhu *Neděle II. postní*, v prvej časti partitia, prisudzuje deťom najvyššiu hodnotu: „Dítky jsou nejznamenitější poklad člověka“ (Sládkovič 1924: 17). V druhej časti vystríha pred zanedbávaním detí a uprednostnením hospodárstva, keď rodičia namiesto vyučovania pošlú deti pracovať na pole, namiesto do chrámu opatrovať domáce úžitkové zvieratá. Tri body partitia dokladajú pravdivosť témy rozvrhu o nerozumnom zanedbávaní potrieb detí: „Není slušné vzít chleb dětem a vrci štěňatům“ (Sládkovič 1924: 17). V inom rozvrhu (*Neděle I. adventní*) Sládkovič vyzdvihuje hodnotu detí, ich výchova má byť založená na kresťanskom učení: „Naše dítky jsou ratolesti stromu církve Kristovy, veďmež je na tu cestu, kterou Ježíš se svým učením a příkladem k nám přichází“ (Sládkovič 1924: 8). Ak „Luther pri výchove detí apeloval na prísnosť a láskyplnú prívetivosť“ (Klátik 2011: 35), Sládkovič o prísnosti voči deťom nepíše a reflektujúc zrejme stav v rodinách farníkov zdôrazňuje viac hodnotu detí, nutné uprednostnenie záujmov dieťaťa pred záujmami domácnosti, hospodárstva a zodpovednosť rodičov za výchovu a zabezpečenie vzdelávania detí.

V kázňových rozvrhoch A. Sládkoviča, ktoré sa venujú manželstvu a výchove detí, sa odráža situácia rodinných spoločností na Slovensku v polovici 19. storočia. Namiesto luteránskej prísnosti a pertraktovania patriarchálneho modelu sa Sládkovič viac sústreďuje na aktuálne neduhy panujúce pri výbere partnera a výchove detí. Kvalitné rodinné vzťahy však nie sú podľa neho konečným cieľom ľudského snaženia, lebo „Bůh skrze nižší svazky krve vychovává lidstvo k vyšší lásce, duchovní“ (Sládkovič 1924: 12), ako píše v rozvrhu *Neděle I. po Třech Kráľech* na tému „Věci, které nám nad svazky rodinné svatější mají býti“ (Sládkovič 1924: 12). Nad rodinné zväzky stavia vieru a spravodlivé skutky: „Pravda ve víře a spravedlivost v skutcích: Nespravedlivý nemůže býti požehnaný a tak své rodině užitečný, nasledovně nemiluje rodinu“ (Sládkovič 1924: 12). Napĺňanie či nenaĺňanie vyšších cieľov konkrétnym človekom má dosah i na kvalitu jeho rodinných vzťahov: „Dobré jméno a povinnost všeobecné lásky jsou základ cti celých rodin, a srdce nemilosrdné, člověk bez poctivosti, nemiluje svou rodinu“ (Sládkovič 1924: 12). Nielen cnosti, resp. necnosti človeka priamo ovplyvňujú kvalitu jeho vzťahov v rodine, Sládkovič ide ešte ďalej a tvrdí, že rovnako dôležitý je stav, v akom sa nachádza spoločnosť, národ: „Národ a člověčenství jsou společnost, které každá rodina jest jednou částkou: kdo nemiluje celek, nemiluje ani údů; kde jsou všickni nešťastní, tam jest i jeden každý“ (Sládkovič 1924: 12). Kvalita života nezávisí len od situácie jednotlivca, ale aj od kvality vzťahov v jeho rodine a tiež od stavu národa a ľudstva. Kausalita medzi väčším a menším spoločenstvom vedie v kázňových rozvrhoch A. Sládkoviča k vytvoreniu celého reťazca hodnôt.

Téma sociálních mravných vlastností vo vzťahu človeka k spoločstvu

V rámci celospoločenskej tematiky je v cykle Sládkovičových rozvrhov z cirkevného roka 1850 – 1851 viac priestoru vyhradeného všeobecnejším otázkam ako napríklad definovanie spoločenského života, jeho charakterizácia, hodnoty, menej sú prítomné konkrétnejšie témy ako vzťahy medzi jednotlivými vrstvami spoločnosti (vrchnosť – chudoba). Kázňové rozvrhy zamerané na jednotlivé profesijné,

sociálne či konfesijnálne skupiny obyvateľstva sú zastúpené minimálne, uprednostnené sú univerzálnejšie témy.

Všeobecnú charakteristiku spoločenského života podáva rozvrh *Neděle II. po Veliké noci*, v ktorom sa prostredníctvom kumulácie obrazov zdôrazňuje potreba jednoty spoločenstva: „Jedna zem nás živí, jedno nebe prikrýva, jedno slunce obživuje, jeden Bůh vládne, jedna zem prikrýje kosti; pruty svázané mocný svazek činí: sjednocujme síly své k společnému spasení a slávě“ (Sládkovič 1924: 21). Sládkovič venuje kázňové rozvrhy hlavne pozitívnym stránkam spoločenstva, v rozvrhu *Neděle svatodušní ráno* pokladá za základ pokoja v spoločenstve lásku. Duch svätý je metaforicky otcom svornosti, jednoty, vernosti a oddanosti v spoločenstve, jednota a svornosť medzi ľuďmi sú dané od Boha. Kázňový rozvrh *Neděle X. po sv. Trojici* s témou „Účastnost“ odporúča podľa príkladu Krista v spoločenstve pestovať záujem o druhých, angažovanosť, láskavú svornosť a oproti tomu stavia samolúbosť, sebeckosť. Sládkovič zdôrazňuje altruizmus, naplnenie vidí v živote pre druhých. Rozvrh *Neděle XVII. po sv. Trojici* obsahuje napríklad apel, že v rámci sviatočného dňa treba venovať osobitnú pozornosť sirotám a vdovám. Dôležitou cnosťou je podľa Sládkoviča milosrdenstvo. V rozvrhu *Neděle III. po Třech Králoch* sa milosrdenstvo zakladá nielen na súcite („spoluutrpnost“), ale aj na dobročinnosti alebo, ešte lepšie, na štedrosti. Požaduje rovnaké prejavy milosrdenstva voči všetkým bez ohľadu na štátnu, konfesijnú, teritoriálnu či sociálnu príslušnosť: „Milosrdenství křesťanské se nedopytuje, zdali je nešťastný cizinec, zdali evanjelik, zdali spolurodák, zdali vysokourozený atd.“ (Sládkovič 1924: 14).

Sládkovič sa v kázňových rozvrhoch viacnásobne zaoberá základnými mravnými pojmami ako dobro, zlo, povinnosť, zodpovednosť, spravodlivosť, zvlášť kategóriou dobra na úrovni skutkov v podobe ľudskosti, ohľaduplného správania k iným ľuďom, vyzdvihuje prosociálny prístup v rámci rôznych skupín, cirkevných, rodinných, školských, obecných. Základom spoločenstva sú jednota, svornosť a skromnosť, opakovane píše o svornosti prejavovanej v „účastnosti“, angažovanosti. Nepoužíva síce pojem blaho, ale je zrejmé, že mu ide práve o takú podobu dobra medzi ľuďmi – dobro spojené so záujmami ľudí v konkrétnych podmienkach, dobro v sociálnych vzťahoch.

Upozorňuje na dôležitosť vyváženosti svetského s duchovným, občianskeho s náboženským. V rozvrhu *Neděle XVII. po sv. Trojici* rozdelenom na tri časti sa najprv venuje náboženskému životu (svätenie sviatočných dní), v druhej časti životu občianskemu, pre ktoré odporučil Kristus cnosť skromnosti ako „pravou perlu opatrnosti“, a v poslednej, tretej časti (syntéze) odporúča vždy myslieť „na zaštipení něčeho dobrého“ (Sládkovič 1924: 32) pri každej príležitosti, napríklad i pri hodoch, fašiangoch je potrebné myslieť na konanie dobra. Ideálne spoločenstvo je jednotné, založené na princípoch lásky, spolupatričnosti a skromnosti. Pochopiteľne, Sládkovič sa viac zaoberá etikou cirkevného spoločenstva než ostatných, svetských spoločenstiev, no neopomína ich. Dôvody zhromažďovania ľudí, vytvárania spoločenstva môžu byť správne, no tiež nemorálne. Práve tie sleduje v rozvrhu kázne *Neděle III. adventní*: „Neslušné cíle našich shromáždování se“ (Sládkovič 1924: 9). Vyberá a z etického hľadiska hodnotí päť miest, udalostí spojených so zhromažďovaním. Nesprávnym cieľom zhromažďovania sa v chráme je márnomyseľnosť namiesto nábožnosti, „v obecních domích“ (Sládkovič 1924: 9) pomstychtivosť, pýcha, lakomstvo namiesto spravodlivosti a obety,

118 pri radostných príležitostiach samopašnosť namiesto radosti, pri nešťastných udalostiach zvedavosť namiesto pomoci, pri pohreboch „bažení po kaře místo pobožné spoluútrpnosti“ (Sládkovič 1924: 9). Hľadá primerané, povznášajúce, zušľachtujúce dôvody stretávania sa a zamieta konzumné, prízemné. Nevystupuje však ani ako zástanca prísneho asketizmu, vzdania sa svetských radostí, potešení. Kázňové rozvrhy situované do obdobia fašiangov nezatracujú radosť, ale upozorňujú na nutnosť hľadania zdrojov radosti nielen v konzumných pôžitkoch, ale hlavne v duchovnej oblasti.

Konštatuje, že negatívne javy v sociálnej oblasti (bieda, chudoba) súvisia s neprítomnosťou cnosti, a naopak tam, kde je človek cnostný, je aj uspokojivá sociálna úroveň. Za prospešné pokladá vlastnosti ako usilovnosť, opatrnosť, miernosť a spokojnosť, požaduje vzájomnú pomoc, a to všetko zabraňuje existencii chudoby. Priamo vyzýva: „Pracuj děláje rukama!“ (Sládkovič 1924: 27), a keďže Boh požehnal zem a ľudí obdaril rozumom, chudoba nemá medzi kresťanmi miesto.

V rozvrhu *Neděle V. po Veliké noci* hodnotí Sládkovič súdobý stav spoločnosti ako neuspokojivý, na čom majú podiel všetci: „Pospícháte během k záhube. Deň po dni rostou břemena - vy klesáte, naše vrchnosti nedbají, starci bloudí, mládež samopaší, není zločinu, kterého by mezi námi nebylo!“ (Sládkovič 1924: 22). Pri rozprave o negatívnom jave využíva explicitné ukazovanie na prijímateľov kázania cez deiktické „vy“. Reč zameraná na poslucháčov má konatívnu funkciu, adresná kritika má viesť poslucháčov kázne k ich obráteniu. Podobne adresne postupuje v rozvrhu *Neděle XVI. po sv. Trojici*, kde vymenúva negatívne postoje mládeže k Bohu, ale aj ku kňazom, k rodičom a k starším: „Znáte vy, křesťané! ale neuvažujete toho, že mravy mládeže naši samo neštěstí zvěstují. Zkušujete ale nedbáte na to, že vaše dítky mají obyčej zlořečit Bohu, Kristu, křestu, knězi, lhát, kradnout, nectit rodičů ani starších“ (Sládkovič 1924: 31). Upozorňuje na zodpovednosť rodičov, učiteľov, starších aj vrchnosti za výchovu, usmernenie mládeže. Znovuzrodenie mládeže prinesie pobožnosť, dodržiavanie svätých prikázaní, synekdochicky hovorí, že „váš příklad“ má byť škola a chrám (Sládkovič 1924: 31).

Jednotlivé vrstvy spoločnosti, ich etika sa v kázňových rozvrhoch neanalyzujú samostatne, spomínajú sa len ako súčasť výkladu inej problematiky, podobne ani konkrétne profesie sa nestávajú náplňou celého rozvrhu, až na jednu výnimku, keď predmetom kázňového rozvrhu *Svátek Štěpána Mučedníka* je učiteľská profesia. Kázňový rozvrh načrtáva funkcie povolania učiteľa, jeho postavenia v spoločnosti a akceptáciu spoločnosťou. Gnómicky formulovanú tému „Ochotnost k učitelům jest základ obecního štěstí“ vysvetľujú jednotlivé časti partitia:

„Poněvadž

1. Zdařilost štěstí obecního visí od obecního smýšlení.
2. Hlavní studnice panujícího smýšlení jest učitelstvo.
3. Ovoce účinnosti učitelské zakladá se na té ochotnosti, s kterou se učení přijímá.
4. Ochotné přijímání učení jest nerozlučně spojené s důvěrou, uznalostí a vděčností k učitelům“ (Sládkovič 1924: 10-11).

Partitio kázňového rozvrhu stupňovito rozvíja tému, keď z jednej časti vyplýva ďalšia. Východisko je všeobecnejšie, vyjadruje závislosť všeobecného

šťastia od zmyšľania, ktoré v spoločnosti panuje. Relevantný vplyv na usmerňovanie zmyšľania spoločenstva má učiteľ, no jeho formačné pôsobenie sa uplatní len v takom spoločenstve, ktoré je ochotné ho prijať, dôveruje učiteľovi a uznáva jeho autoritu. Nejde tu o etiku učiteľskej profesie (normy, spôsobilosť, osobná zodpovednosť učiteľa), ale naopak, ide o etické správanie spoločenstva k učiteľom. Učiteľská profesia má mať v spoločnosti postavenie autority, ktorú legitimizuje skutočnosť, že prezentuje, šíri hodnoty. Rozvrh na *Svätek Štefána Mučedníka* predstavuje v cykle kázňových rozvrhov z rokov 1850 – 1851 najvýraznejšie vyjadrenie A. Sládkoviča k role, statusu a etike učiteľa. Výnimočnosť tohto kázňového rozvrhu podčiarkuje fakt, že za partitio sú navyše zaradené verše, oslavná šesťveršová modlitba ku Kristovi ako Učiteľovi. Básnický text tvorí analógiu k rozvrhu, vážnosť, váženosť učiteľskej profesie v spoločnosti je (má byť) analogická s pozíciou Krista medzi veriacimi. To, že ide o jednu z kľúčových Sládkovičových tém, dokladá fakt, že téme učiteľskej profesie sa venoval už o rok skôr, v roku 1849, v rozvrhu na sviatok sv. Štefana, hoci z iného uhla – z pohľadu výchovy detí (Sládkovič 1913b: 33).

Záver

Cyklos päťdesiatich deviatich kázňových rozvrhov A. Sládkoviča z cirkevného roka 1850 – 1851 predstavuje tematicky pomerne rôznorodý materiál. Rozvrhy sa v rámci ustálenej kompozičnej štruktúry (temporálne situovanie, úvod, textus, propositio et partitio) venujú axiologickým otázkam, predkladajú problematiku hodnôt s východiskom v náboženskej oblasti, a to aplikujú do oblasti ekonomicke-materiálnej (chudoba), právnej (otázky spravodlivosti), občianskej (vrchnosť), profesijno-etickej (učiteľstvo) a hlavne etickej a morálnej, osobnej aj sociálnej (česť, dobro). A. Sládkovič v nich predostiera analýzy sociálne mravných vlastností na úrovni vzťahu človeka ku konkrétnemu človeku (manželské a rodinné vzťahy) a k širšiemu spoločenstvu, často nekonkretizovanému, všeobecnému (solidarita, pomoc, spolupatričnosť, skromnosť), len zriedka presnejšie určenému (cirkev, učitelia, siroty, vdovy, vrchnosť). Antropocentricky zamerané časti rozvrhov sú pritom vždy len čiastkou širšie teocentricky orientovaného celku.

Sládkovičove kázňové rozvrhy môžu byť okrem iného aj zdrojom poznatkov o podobách etického myslenia evanjelikov na Slovensku. Ak etickým odkazom jeho básnických textov je téza „krása rozhodnutia pre osobnú zodpovednosť v láske [...] je ukrytá v pravde o jej dobre“ (Vadíková 2019: 121), potom kázňové rozvrhy s ňou korešpondujú a explicitnejšie než poézia hovoria nielen o osobnej morálke, ale tiež o dobovej mravnosti. C. Kraus v rekonštrukcii vývinu Sládkoviča-básnika píše o prieniku mravného problému do jeho poézie v polovici šesťdesiatych rokov 19. storočia (Kraus 1961: 598). Čítanie kázňových rozvrhov však ukazuje Sládkovičov intenzívny záujem o mravné otázky už od nástupu na faru v Hrochoti v roku 1847. Mravné otázky a rovnako morálne hodnoty nevníma Sládkovič len ako abstraktné záležitosti, ale usúvzťažňuje ich s reálnym životom

120 človeka,²¹ s jeho konkrétnym priestorom a časom, svetským i cirkevným (napríklad obdobie žatvy, fašiangov, adventu či pôstu). Neoddeľuje pozemské a večné. Ak je prítomný nesúlads medzi realitou a ideálom v oblasti morálky a mravov, verí v jeho odstránenie, nastolenie harmónie. V kázňových rozvrhoch sa venuje viac cnostiam než neresti (hriechu), viac tomu, ako by to malo byť, než tomu, aké by to byť nemalo. Ak už upozorňuje na hriešnosť, zlyhanie človeka, ponúka vzápätí cesty nápravy.²²

Plánované pokračovanie výskumu kázňových rozvrhov A. Sládkoviča z ďalších rokov (od roku 1852) umožní identifikovať opakujúce sa, dominantné, ale takisto nové idey z oblasti sociálne mravných vlastností. Navyše, načrtnutý obraz doplní o tematizovanie osobných mravných vlastností so vzťahom človeka k sebe samému, práci a svojim povinnostiam, životnej filozofii a Bohu, ktoré v tejto štúdii ostali mimo pozornosti.

Štúdia je výstupom grantového projektu KEGA 013PU-4/2019 *E-learningový modul kurzu Dejiny etického myslenia na Slovensku II. (2. polovica 18. storočia – do roku 1918)*. Zodpovedný riešiteľ: prof. PhDr. Vasil Gluchman, CSc. Doba riešenia: 2019 – 2022.

Archívne pramene

Slovenská národná knižnica v Martine, Literárny archív, osobný fond Andrej Sládkovič: Kázne. Signatúra M 94 B 38; Dva zborníčky Sládkovičových kázni. Signatúra 19 B 91; Päť zborníkov kázni. Signatúra 19 B 92.

Pramene

HAVLÍČEK, Ján Vincent, 1870. *Rozvrhy ku kázňam na nedele a sviatky katolíckeho cirkevného roku*. Skalica: Jozef Škarnička.

SLÁDKOVIČ, Andrej, 1913a. Nedele XXII. po sv. Trojici. *Evanjelický kazateľ*, roč. 8, č. 6, s. 64.

SLÁDKOVIČ, Andrej, 1913b. Svátek Štěpána Mučedníka. *Evanjelický kazateľ*, roč. 8, č. 4, s. 33.

SLÁDKOVIČ, Andrej, 1961. *Dielo II*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry.

SLÁDKOVIČ, Andrej, 2014. *Dielo*. Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV. ISBN 978-80-8101-858-9.

SLÁDKOVIČ, Ondřej Braxatoris, 1924. „Nevěsta Kristova,“ *Nábožné modlitby na evanjelické perikopy a Kázňové rozvrhy*. Trnava: Nákladem „Zpěvníkového výboru“.

STAPF, František, 1825. *Prjprawy ku kazanjm pro obecny lid na nedelny Ewangelia katolíckého cýrkewnjho roku, s ustawičným wzhledem na geho obssjrné rozvrhy kazatelské. Djl prwnj. Djl druhj*. W Praze: U Martina Neureutra v Jezowitské ulicy w Nře.

21 Orientáciu na človeka v kázňových rozvrhoch A. Sládkoviča dokumentuje aj prítomnosť deiktických prostriedkov ukazujúcich na adresáta na takom exponovanom mieste, akou je téma. V súbore päťdesiatich deviatich rozvrhov bola zaznamenaná dvadsaťjeden ráz, čo je pomerne vysoké číslo v porovnaní s formuláciami témy v prípade iných kazateľov – napríklad Jozef Ignác Bajza v súbore štyridsiatich deviatich kázni použil deixu v téme len štyrikrát (Mihalková 2019b: 188).

22 Zistená prevaha rozvrhov orientovaných na pozitívne javy a na povzbudenie poslucháčov korešponduje so zámerom A. Sládkoviča formulovanom v liste J. M. Hurbanovi, kde avizoval ich tvorbu v duchu „exhorty kralickej“ (Sládkovič, cit. podľa Kraus 1970: 136), čo je krátky povzbudzujúci príhovor, výklad, povzbudzujúca kázeň.

Literatúra

- BILÍŇSKA, Irena, 2014. Komentáre a vysvetlivky. Kalendárium. In SLÁDKOVIČ, Andrej. *Dielo*. Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV, s. 684-719, 720-730. ISBN 978-80-8101-858-9.
- BRTÁŇOVÁ, Erika, 2000. *Stredoveká scholastická kázeň*. Bratislava: Veda. ISBN 80-224-0634-1.
- BRTÁŇOVÁ, Erika, 2017. Exempla v kázňach Daniela Krmana ml. In BRTÁŇOVÁ, Erika, ed. *Literárnohistorické kolokvium*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV, s. 52-69. ISBN 978-80-88746-35-5.
- BRTÁŇOVÁ, Erika – SOUKUP, Daniel a kol., 2019. *Z dejín káznovej prózy I*. Bratislava: Veda. ISBN 978-80-224-1781-5.
- FINDRA, Ján, 2006. Kázeň v priestore náboženskej komunikačnej sféry. *Slovenská reč*, roč. 71, č. 3, s. 129-135. ISSN 0037-6981.
- GÁFRIKOVÁ, Gizela, 1996. K problému rozlišovania fiktívnosti a „pravdivosti“ exempla v barokovej homiletike. In SKLADANÁ, Jana, ed. *Slovenská kresťanská a svetská kultúra*. Bratislava: Veda, s. 32-43. ISBN 80-224-0493-4.
- GÁFRIKOVÁ, Gizela, 2006. K niektorým otázkam poetiky barokovej kázně. In GÁFRIKOVÁ, Gizela. *Zabúdané súvislosti*. Bratislava: SAP, s. 115-126. ISBN 80-8095-002-4.
- GÁFRIKOVÁ, Gizela, ed., 2010. *Posledné veci človeka. Štúdie k dejinám slovenskej duchovnej kultúry 17. – 18. storočia*. Bratislava: Veda. ISBN 978-80-224-1124-0.
- HLADKÝ, Juraj – KRASNOVSKÁ, Elena, ed., 2006. *Slovenská kazateľská tvorba v dejinných súvislostiach a v spoločenskom kontexte obdobia*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha – Katedra slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty Trnavskej univerzity. ISBN 978-80-7162-638-1.
- JURÍKOVÁ, Erika, 2017. Orationes funebres ako súčasť barokovej literatúry. In BRTÁŇOVÁ, Erika, ed. *Literárnohistorické kolokvium*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV, s. 41-51. ISBN 978-80-88746-35-5.
- KLÁTIK, Miloš, 2011. *Cestou viery. Iniciatívy evanjelikov v kultúrnych dejinách Slovenska*. Liptovský Mikuláš: Transcius. ISBN 978-80-7140-377-7.
- KLIMEKOVÁ, Anna – ČÍŽMARIKOVÁ, Katarína, 2015. *Slovník etiky a etickej výchovy*. Banská Bystrica: Belianum. ISBN 978-80-557-0885-0.
- KRAUS, Cyril, 1958. Sládkovičova porevolučná tvorba. In *Litteraria I. Štúdie a dokumenty*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, s. 129-200.
- KRAUS, Cyril, 1961. Poznámky. Andrej Sládkovič a jeho dielo. In SLÁDKOVIČ, Andrej. *Dielo II*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, s. 381-567, 571-605.
- KRAUS, Cyril, ed., 1970. *Korešpondencia Andreja Sládkoviča*. Martin: Matica slovenská.
- MIDRIAK, Ján, 2005. *Na skale viery: referáty z dištriktuálnych dní VD ECAV (1995 – 2000) – príležitostné kázne a reči – príhovory – pozdravy – prednášky – káznové propozície*. Liptovský Mikuláš: Transcius. ISBN 80-7140-252-4.
- MIHALKOVÁ, Gabriela, 2019a. Deiktické prostriedky v reči Jonáša Záborského v komparácii s deixou v kázňach a rečiach slovenských autorov z 18. storočia. In PACHOMOVA, Svitlana – DŽOGANÍK, Jaroslav, ed. *Súčasná slavistika na Ukrajine a v Európe*. Užhorod: Užhorodskij nacional'nyj universytet, s. 221-232. ISBN 978-966-8946-92-9.
- MIHALKOVÁ, Gabriela, 2019b. Deixa v rečiach Jozefa Ignáca Bajzu na konci 18. storočia. In *Z dejín káznovej prózy I*. Bratislava: Veda, s. 183-199. ISBN 978-80-224-1781-5.
- MISTRÍK, Jozef, 1991. Náboženský štýl. In *Studia academica slovacae*. Bratislava: Alfa, s. 163-175. ISBN 80-05-00953-4.
- MISTRÍK, Jozef, 1997. *Štylistika*. 3. vydanie. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. ISBN 80-08-02529-8.
- PETRÍKOVÁ, Anna, 2010. *Propoveď ako komunikatívno-kultúrny fenomén*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity. ISBN 978-80-555-0212-0.
- SLÁDEK, Miloš, 2019. Nedělní homiletika ranného novověku a tradiční perikopní systém. In *Z dejín káznovej prózy I*. Bratislava: Veda, s. 105-115. ISBN 978-80-224-1781-5.
- VADÍKOVÁ, Katarína Mária, 2019. Krása rozhodnutia pre osobnú zodpovednosť vo svedomí. Andrej Krasoslav Sládkovič. In GLUCHMAN, Vasil, ed. *Etické myslenie minulosti a súčasnosti. Etika na Slovensku a v Európe (1751 – 1850)*. Prešov: Filozofická fakulta PU, s. 107-127. ISBN 978-80-555-2284-5.
- VONGREJ, Pavol, 1962. *Andrej Braxatoris-Sládkovič (1820 – 1872): rukopisné fondy Literárneho archívu Matice slovenskej*. Martin: Matica slovenská.
- VRABEC, Jozef – FABIAN, Anton, 2001. *Homiletika*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha. ISBN 80-7162-339-3.

122 Internetové zdroje

roč. 68, 2021, č. 2

- ZVALENÁ, Eleonóra, 2011. Diachrónno-synchrónne aspekty vymedzenia pojmu náboženský a biblický žáner. *Jazyk a kultúra* [online], roč. 2, č. 8 [cit. 15. 2. 2021]. ISSN 1338-1148. Dostupné z: https://www.ff.unipo.sk/jak/8_2011/zvalena.pdf
- BIELEKOVÁ, Katarína, 2008. Kompozičná stavba homílie. In *Studia Philologica Annus XXIII* [online]. Prešov: FHPV PU, s. 96-100 [cit. 15. 2. 2021]. ISBN 978-80-8068-785-4. Dostupné z: <http://www.pulib.sk/elpub/FHPV/Kesselova1/index.html>

Doc. PhDr. Gabriela Mihalková, PhD.
Katedra slovenskej literatúry
a literárnej vedy
Inštitút slovakistiky a mediálnych
štúdií
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
17. novembra 1
080 01 Prešov
Slovenská republika
E-mail: gabriela.mihalkova@unipo.sk